

**Kıbrıs Rum toplumunda gazetecilik:
Geleneksel dönemden internetin mutlak rol
oynadığı ve yalan haberlerin hüküm sürdüğü
yeni dijital döneme geçiş**

Yazan: Thanasis Tsokos

Çeviren: Vula Harana - **Editör:** Vasvi Çiftcioğlu

Kıbrıs Rum toplumunda gazetecilik:
Geleneksel dönemden internetin mutlak rol oynadığı
ve yalan haberlerin hüküm sürdüğü yeni dijital döneme geçiş

Yazan: Thanasis Tsokos
Çeviren: Vula Harana
Editör: Vasvi Çiftçioğlu
Tasarım: Engin Aluç

www.cypresshistory.net

© 2020

Bu kitap Avrupa Birliği tarafından finanse edilen Sivil Büyü Programı desteğiyle Türkçe'ye çevrilmiştir. İçerik tamamıyla Vasvi Çiftçioğlu'nun sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İÇİNDEKİLER

VE NİHAYET MATBAA KIBRIS'A GELİYOR...	1
KIBRIS RUM BASININDA İLK GÜNLÜK GAZETELER	3
KIBRIS RUM BASINI-İNGİLİZ SÖMÜRGE YÖNETİMİ	4
KIBRIS RUM BASINI YİNE İKİYE BÖLÜNÜYOR	6
KIBRIS'TA PROPAGANDA VE GAZETECİLİK	6
KAMUSAL ALAN İKİYE BÖLÜNÜYOR: "MAVİ" VE "KIZIL" FREKANSLAR	7
YALAN HABERLER VE KIBRIS GERÇEĞİ	9
GÜNÜMÜZDE GAZETECİLİK VE GAZETECİLER	10
KIBRIS RUM BASINININ ÖNCÜ İSİMLERİ	10
KIBRIS RUM BASININDA FOTO MUHABİRLİĞİ	11
KIBRIS RUM BASININDA MİZAH VE KARİKATÜR	13
BASIN VE DEMOKRASİ	13
GÜNÜMÜZDE BASILI VE ELEKTRONİK BASIN GERÇEĞİ	14
GELENEKSEL MEDYANIN ŞÜPHEYLE KARŞILANMASI	15
AVRUPA'DA SON TRENDLER	15

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Thanasis Tsokos ekonomi eğitimi aldı ve İletişim Bilimleri (Bilgi Toplumunda İletişim Araçları ve Gazetecilik) üzerine master yaptı. 2016-2019 döneminde Kıbrıs Radyo Yayın Kurumu PIK'in Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yaptı.

VE NİHAYET MATBAA KIBRIS'A GELİYOR...

Kıbrıs'ın yaklaşık dört yüz yıl boyunca Osmanlı hakimiyetinde kalması, ada halkını matbaadan ve Avrupa'nın kültürel akımlarından uzak tuttu. Bu ilişki İngilizlerin 1878'de adaya gelmesiyle yavaş yavaş yeniden kuruldu. Kıbrıslı Rum araştırmacı ve tarihçi Andros Pavlidis'in de belirttiği gibi, "İngiliz hâkimiyeti döneminde Kıbrıslılar yavaş yavaş yeni ve çağdaş dönemin başarılarından haberdar oldu. Modernite, bilim ve teknoloji ile ilk temaslarıyla Kıbrıs'ta toplumların günlük yaşamı değişecekti"

Kıbrıs'ın Güneydoğu Akdeniz'deki jeostratejik konumu, Kıbrıslı Rum şair Vasilis Mihailidis'in de deyişiyle, "onu Doğu'nun ilk, Batı'nın ise son noktası" yapar. Bu konum, adayı ticari ve ekonomik planlama bakımından stratejik öneme sahip kılmanın yanı sıra, aynı zamanda, farklı kültürlere, dil ve dinlere sahip üç kıta arasında bir kavşak yapmaktadır. Şair Mihalis Paşardis "Kıbrıs, Avrupa'nın Doğu'ya açılan balkonudur" der.

Atina, İzmir, İskenderiye ve İstanbul'da yayınlanan Yunan dergilerinde 1878 öncesi Kıbrıslı Rum aydınların çalışmalarına rastlıyoruz. Kıbrıs'tan haberlere 1878'den iki yüz yıl öncesinde de rastlıyoruz. Bunun en tipik örneği 28 Aralık 1686'da The London Gazette'de yayınlanan haberdur. Kıbrıslı Rumların Osmanlılara karşı ayaklanmasına değinen bir Venedik raporu. Kıbrıs'a atıfta bulunan ilk yazılı metin ise İskenderiyeli Yunan uygarlığı uzmanı Klaudio Ptolemeo tarafından 1478'de kaleme alınmıştı. Ptolemeo'nun el yazması Atlas'ı matbaanın Johannes Gutenberg tarafından icad edilmesinden yirmi yıl önce çıkmıştı. Bu eşsiz çalışmanın bir kopyası Andreas Nikolau (Nicolas) arşivinde bulunmaktadır.

Kıbrıslı Rum yazarlar Solomon Salumidis, Epaminondas Frangudis, Teodulos Konstantinidis, Hristodulos Kuppa, Sapfo Leontias, Vassilis Mihailidis, Nikolaos Saripolos'un çalışmaları yurt dışında 1878'den önce yayınlanmıştı. 1854 yılında İstanbul'da "Tilegrafos tu Vosporu" (Boğaziçi Telgrafı) gazetesini çıkaran Epaminondas Frangudis ardından Thelxinoi dergisini yayınlamaya başladı. Markos Andreadis (1804-1878), 1836'da, Atina'da "Nea Kipria Epi" (Yeni Kıbrıs Destanları'nı) yayınlayan ilk Kıbrıslı Rum'du. Helen dünyanın ilk kadın dergisi olan "Evridiki" 1870'te Sapfo Leontias tarafından yayınlanmaya başladı. 1850'lerin ortasından itibaren, birçok Kıbrıslı Rum,

Pandora dergisi ile iş birliği yapıyordu.

Kıbrıs'ta gazeteciliğin öncüsü olan Kıbrıslı Rum Teodulos Konstantinidis, 1878'de Kahire'den satın aldığı matbaayı Kıbrıs'a taşıdı ve adanın ilk matbaasını Larnaka'da kurdu. Böylece Kıpros – Cyprus (Kıbrıs) adlı ilk Kıbrıs Rum gazetesi basıldı. İlk gün 1000 nüsha olarak basılan gazetenin tamamı anında tükendi.

Kıbrıs'ta matbaa ve gazetecilik eşzamanda doğmuştur. İlk İngiliz Valisi Sir Garner Walsley tarafından bu ilk gazeteye verilen yayın izniyle birlikte, o zamanki sömürge hükümetinin basın kontrol etme çabaları da başladı. Böylece İngiliz makamları Konstantinidis'i, gazetesini, Yunanca ve İngilizce olarak iki dilli yayınlamak zorunda bıraktı. Adaya matbaanın gelişi İngilizlerle birlikte olmuş olsa da gazete sahipleri bu alanda ilk adımları atarken, yine İngiliz yönetiminin uyguladığı sansür ve yasal talepler nedeniyle bir sürü sorun ve zorluklarla karşı karşıya kaldı. Buna rağmen basın ilk günlerinden itibaren, geleceğin araştırmacıları için tükenmez bir bilgi ve bilgilendirme kaynağı oldu. Andreas Kl. Sofokleus'un Kıbrıs Basın Tarihine Katkı (1. Cilt 1878-1890) adlı kitabında da belirtildiği gibi, "Kıbrıs'ta basın, adanın yakın tarihi bakımından en değerli bilgi kaynağı oldu".

Kıbrıs'ın ilk İngilizce gazetesi, Martin Williamson'un Limasol'da yayınlamaya başladığı Cypriot Herald'dı. Gazete Alitia gazetesinin matbaasında basılıyordu.

Limasol şehri kendi matbaasını ve gazetesini 1880 yılında edindi. Lefkoşa 1882 yılında, Girne/Kyrenia 1898'de ve Baf/Paphos ise de 1906'da. Kıbrıs'ta matbaaların kurulması, genelde basın ve adanın yazılı tarihinde yeni bir sayfa açtı. Kıbrıs'ta gazeteciliğin gelişimi teknolojik gelişmelerle el ele ilerledi. Örneğin yazı diziminin elde yapıldığı tahta veya metalik unsurlar kullanılan dönem teknolojik açıdan dizgi makinesi dönemine kıyasla çok daha farklıydı. Dizgi makinesi bir haberin hazırlanması için gereken süreyi büyük ölçüde azalttı. Ofset baskı ise işleri çok daha kolaylaştırdı.

19. yüzyılda sanayi devriminin bir sonucu olarak uluslararası alanda posta hizmetlerinin de gelişmesini sağlayan koşulların oluşmasıyla basının gelişimi ivme kazanmıştı. Bu durum, fikir dolaşımını kolaylaştıran daha geniş

bir okuyucu kitlesinin oluşmasını da getirdi. Böylece az kişinin artık daha etkili bir şekilde iletişim kurabileceği büyük kitlelerin altyapısı oluştu. Bu ise medyanın kurulmasının ve engelsiz işleyişinin temel bir ihtiyacını ortaya koymuştu.

KIBRIS RUM BASININDA İLK GÜNLÜK GAZETELER

Uzun bir yol kat edildikten sonra ilk günlük gazetenin basımına gelindi. Kıbrıs Rum basınının ilk günlük gazetesini yayınlama girişimi 1920’de Limassol/Lemessos’da avukat, siyasetçi ve daha sonra Atina’da milletvekili olan Yeorgios S. Frangudis tarafından yapıldı, ancak bu gazetenin ömrü çok kısa sürdü. Frangudis, Pantios Siyasal Bilimler Üniversitesi’nin kurucularından ve okulun ilk müdürüydü (1930-1936).

Kıbrıs’taki en uzun ömürlü Yunanca gazetelerden biri Eleftheria (1906-1974) gazetesidir. Kaliteli ve saygın bir gazete olarak anılan bu gazete, Kiros ve Dimostenis Stavrınidis Kardeşler (1878-1957) tarafından çıkarıldı. Hatta Dimostenis Stavrınidis, Kıbrıs Rum gazeteciliğinin “Piri” olarak kabul ediliyor. Kiros, “Foni tis Kiprou” (Kıbrıs’ın Sesi) gazetesinin basıldığı matbaanın sorumlusuydu. Dimostenis Stavrınidis 1923’te Atina’da yayınlanan günlük “Foni tis Ellados” (Yunanistan’ın Sesi) gazetesinin sahibi ve yöneticisi idi.

Dimostenis Stavrınidis’in ölümünden sonra, kızı Militza Karuana gazeteyi devraldı. Gazetenin ilk sayısının ön sayfasında hedefleri şöyle sıralanıyordu:

Kıbrıs’ın başta Yunanistan ile siyasi Enosis olmak üzere Kıbrıs’ın (Rum toplumunun) tüm hedeflerine hizmet etmek,

Sağlıklı ve aydın bir kamuoyu yaratmayı hedefleyen bir eğitim için gerekli olan doğrulara ulaşmak,

Siyasetten bağımsız olmak ve ülkenin çıkarlarıyla uyuşmayan çıkarlardan uzak durmak,

Gerçeği araştırmak, toplumun çıkarına hizmet etmek ve adabı muâşerete uygun görüşlere yer vermek,

Her tarafa karşı tarafsızca davranmak ve önyargılardan etkilenmemek.

Gazetenin bu ilk sayıda basın misyonuna da atıfta bulunuluyordu: “fedakarlıkların ve mücadelelerin meyvesi olan basın özgürlüğü, basına kamusal alanı denetleme, diyalog ve araştırma yapma, ve kamu çıkarına ilişkin tüm konularda eleştiri yapma hakkını sağladı”.

Kopyaları günümüze ulaşan en eski Kıbrıs Türk gazetesi Zaman¹’ın ve Elef-teria gazetelerinin ilk sayılarının ön sayfalarında yer alan politik hedeflerini karşılaştıracak olursak, iki gazetenin amaçları ve yönelimleri arasındaki geniş mesafeyi kolayca tespit edebiliriz. Bu olgu daha sonraki dönemde basının ve gazeteciliğin gelişiminde de belirleyici bir rol oynadı. Fakat, Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin ortak bir vatanda barış koşulları içerisinde birlikte yaşamasına öncelik veren, Cumhuriyet gazetesi gibi gazeteler bu kategorinin dışında tutmalıyız.

1955-59 yılları arasında Kıbrıs Rum basınına bakıldığında, pek çok gazetecinin aynı zamanda EOKA üyesi olduğunu ve İngilizlere karşı verilen silahlı mücadeleye de destek verdiğini görüyoruz. O günlerde Nikos Samson Mahi, Nikos Koşis ise Agonas gazetelerini çıkarıyordu.

KIBRIS RUM BASINI-İNGİLİZ SÖMÜRGE YÖNETİMİ

Kıbrıs Rum basını Ekim 1931’de İngilizlere karşı gerçekleştirilen isyanı desteklediği için, oldukça zor günler geçirdi. O dönemde İngiliz Valisi Palmer basını rahat bırakmıyordu, basın özgürlüğü ciddi şekilde yara almıştı. Ancak II. Dünya Savaşı sırasında birtakım değişiklikler oldu. EOKA’nın kuruluşu öncesi ve 1955-1959 süresince Kıbrıs Rum basını için yeni bir dönem başlamıştı.

1955-59 döneminin Kıbrıs Rum basını için karakteristik özellikleri, haberlerin “dış tüketim için tasarlanan resmi bülten ve tebliğler” aracılığıyla İngiliz güvenlik makamları tarafından sürekli olarak çarpıtılması ve gazetecilerin olayların kaynağına erişiminin engellenmesiydi. Bunu ortaya koyan önemli bir gösterge, Kıbrıs Rum gazeteleri yöneticilerinin London Times gazetesinin Kıbrıs muhabirliği kaynaklı bir yayını vesilesiyle London Times’a gönderdikleri ve 10 Ekim 1958’de yayınlanan ortak mektuptaki atıftır. Yöneti-

1 Zaman Gazetesi ilk sayısında yer alan hedeflerini şöyle özetlemek mümkün: Enonis fikri ile mücadele, İngiliz Sömürge Yönetimi ile mücadele ve Kıbrıs konusunu dünyaya sadece kendi bakış açılarından yansıtan Kıbrıs Rum Gazeteleri ile mücadele...

ciler mektuplarında durumu şöyle anlatıyor: “Gazeteciler olay yerinde görevlerini yerine getirmekte genellikle engelleniyor ve resmi kolaylıklar sağlanmadığı için haberlerini elde edebildikleri bilgi kısıntılarından derlemek zorunda kalıyorlar

İngiliz Makamları için daha yapıcı olacak olan şey, öfkeye yenilmek yerine, Kıbrıslı (Rum) gazetecilere olup bitenleri şahsen görebilme, duyabilme olanağı ve olay yerine doğrudan erişimi sağlamaktır”. Söz konusu ortak mektuba imza atan gazete yöneticileri şunlardır: Antonis Farmakidis (Alitia), Yorgos Hacinikolau (Elefteria), Kostas Kononas (Etnos), Nikos Pattihis (Filelefteros), Stelios İakovidis (Haravgi), İoannis Kiriakidis (Kipros), Lissandros Tsimillis (Neoi Keroi), Thasos Korfiotis (Fos) Fifis İoannidis İoannu (Tilegrafos).

Kıbrıs’ı kontrolleri altında tuttıkları dönem boyunca İngiliz sömürgeciler için, İngiltere kamuoyunu da basın aracılığıyla yönlendirmek önem taşımıştır. Basının bu çabaya katkısı İngiliz siyasi sahnesinin de şekillendirilmesinde belirleyici bir rol oynadı. Dolayısıyla Kıbrıs’taki İngiliz basınının, İngiliz gazeteci ve muhabirlerin adadaki varlığı da ilgi çekicidir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs’a gelen ve haftalık Cyprus Weekly Times gazetesini yayınlayan profesyonel gazeteci Persival Jon ile Anglo Cypriot gazetesini yayınlayan İngiliz Okulu profesörü Aleksander Sambi bu gazetecilerden verebileceğimiz örneklerdir. Her ikisinin de Enosis konusunda ve Kıbrıs toplumuyla ilgili daha başka konularda görüşleri çok netti. Yukarıda da değinildiği gibi, ilk İngiliz gazete Cyprus Herald 1881’de Martin Williamson tarafından yayınlandı.

1955-59 yıllardaki EOKA’nın sömürge karşıtı mücadelesi dönemi boyunca, düzenli günlük basınla birlikte örgütün illegal yayınlarının da geliştiğini görüyoruz. Agogi ton Neon ve Eyertirio Salpisma gibi dergiler ve daha başka bröşürler, Kıbrıs Rum toplumunu bilgilendirmek ve gençleri örgütlemek amacıyla yasadışı yayınına başladı. O dönemin gazetecilerinden bazıları yasadışı basında da yazıyordu. Marula Violari İakovidu şöyle yazıyor: “Etnos ve The Times of Cyprus dergilerinde çalışırken Eyertirio Salpisma dergisi için de çalışıyordum. El yazısı metinlerimi Korivos takma adıyla faaliyet gösteren Pandelis Kuros ve ekibine veriyordum, onlar da daktilo edip SETE

fabrikasındaki matbaada basıyorlardı. Yasadışı basına yazan bildiğim başka meslektaşlarım arasında Loizos Kithreotis ve Yorgos Papakiriaku vardı. Agogi ton Neon'un yayın sorumlusu İvi Pullidu Nisioti de vardı. Lukis Akritas, Evripidis Akritas ve Kiros Kardeşler gibi bazı Kıbrıslı Rum gazetecilerin Yunanistan'ın Alman işgali sırasında (1941-1945) illegal Yunan basınına katkısı olduğunu biliyorum”

KIBRIS RUM BASINI YİNE İKİYE BÖLÜNÜYOR

Zürih-Londra Anlaşmalarından sonra o zamanki siyasi güçlerin Kıbrıs meselesine farklı yaklaşımlarının sonucu Kıbrıs Rum basını Makariosçular ve anti-Makariosçular olarak ikiye bölündü. Muhalif basına mensup gazetecilerin pek çok durumda zulüm gördüklerine tanık oluyoruz. Kıbrıs Rum gazetelerinin “bölünmesi” olayı geçmişte de yaşanmıştı. Bunun en tipik örnekleri, geçen yüzyılın başında (1900-1910) yaşanan Başpiskoposluk meselesi sırasında ve bu konu kapandıktan hemen sonra Birinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'daki gelişmelerden etkilenerek Venizelosçular ve Kralcılar olarak Kıbrıs Rum basınının iki kez bölünmesiydi.

KIBRIS'TA PROPAGANDA VE GAZETECİLİK

Propaganda kavramının içeriğini “kitleleri eğitime çabası” olarak tanımlayacak olursak, son elli yılda hem uluslararası sahnede hem de Kıbrıs'ın siyasi yaşamında propagandanın üç çeşidinin de -beyaz, gri ve kara propaganda- klasik örneklerini görebiliriz. Bu konuya değinmemizin iki ana nedeni var. Birincisi propagandanın, alıcısına, medya aracılığıyla ulaşıyor olması. İkincisi ise kara propagandanın Kıbrıs'ta adadaki Rumlar ve Türkler arasında çatışmalara neden olan yıkıcı olaylara yol açmış olmasıdır. Pek çok kez bu olaylar, üçüncü taraflarca, dış kamuoyunu etkilemek amacıyla kullanılmış ve yabancı basını beslemiş aynı zamanda da adanın iki büyük toplumu arasında sürtüşme noktaları yaratmıştır.

“Kara” propagandanın bir başka klasik örneğini de Elefterotipia gazetesinde görüyoruz. Gazete 13 Şubat 1983'te yapılan Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden hemen bir gün önce, o zaman Cumhurbaşkanı adaylığı olan –on yıl sonraki seçimlerde Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığını kazanmayı başardı- Glafkos Kliridis'in Nazilerin ajanı olduğunu duyurdu. Gazete haberi “Şok-Kliridis Nazi ajanı” başlığıyla vermişti. Bu haber, daha

sonra, 9 Ağustos 1986'da aynı gazete tarafından, ilk sayfada geniş bir şekilde yer verdiği bir özürle, "Gazetemizin son sayfasında yer alan tüm makaleler, haberimiz olmadan gerçek olmayan bilgilere dayanıyordu, yayınlanan belgeler ise orijinal değildi" sözleriyle yalanlandı.

Sonuç olarak, tüm propaganda yöntemleri her zaman başarılı değildi. Örneğin EOKA komutan yardımcılarında biri olan Grigoris Afxentiu İngiliz birlikleri tarafından Maheras Dağı'nda sarıldığında, İngiliz yönetimi yabancı haber ajanslarının muhabirlerini ve yerli gazeteleri komutan yardımcısının teslim olmasına, kendi gözleriyle tanıklık etmeleri için Maheras Dağı'na davet ettiler. İngilizlerin amaçları, örgüt üyelerinin moralini bozmak ve uluslararası topluma EOKA'nın yakında dağılacağı mesajını vermektir. Fakat gelişen olaylar, İngilizleri yanılttı. Olay yerinde ta başından beri tek başına olan Grigoris Afxentiu teslim olmadı, kameraların önünde İngilizlerle çatışmaya girdi. Bu olayın sonucunda tamamen farklı bir mesaj çıktı, kelimenin tam anlamıyla tersi duygular yaratıldı ve Enosis fikrini benimsemiş olan Kıbrıslı Rumların morali yükseldi.

Sonuç olarak Andreas Hristofidis'in Kıbrıs Radyo Yayın Kurumu'nun (PIK) 1966'daki "Propagandaya Giriş" başlıklı programında belirttiği gibi: "Gerçek verileri bilmek, propagandanın kötü niyetle kullanılmasını zorlaştırır".

KAMUSAL ALAN İKİYE BÖLÜNÜYOR: "MAVİ" VE "KIZIL" FREKANSLAR

İngilizler radyo yayıncılığını adaya getirdiğinde, halihazırda Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum yazılı basının keskin çizgilerle ikiye bölüdüğü kamusal alandaki bölünmüşlük daha da perçinlendi. Bugünkü Kıbrıs Radyo Yayın Kurumu'nun [PIK] atası olan Kıbrıs Radyo Yayın Servisi [CBS] 4 Ekim 1953 tarihinde Yunanca, Türkçe ve İngilizce olarak yayına başladı. CBS tesisleri EOKA'nın 1 Nisan 1955'te bombaladığı hedeflerden bir tanesi oldu. Çünkü EOKA o dönemde CBS'i İngiliz yönetiminin propaganda aracı olarak görüyordu. CBS tesisleri, 1955-1959 arası dönemde iki kez daha EOKA'ya hedef oluşturdu. İlki Andreas Parpunas radyo vericilerine bomba yerleştirdiğinde, ikincisi de CBS çalışanı Yannakis Matsis binaya bomba koyduğunda. 1 Nisan'da patlayan bomba resmi kayıtlara göre; kuruma o dönemin parasıyla 60 bin İngiliz sterlini tutarında zarar verdi.

O zamana kadar CBS tek bir frekans üzerinden yayın yapıyordu. Bombalama sonucunda oluşan hasarlar tamir edildikten sonra İngilizler iki ayrı radyo frekansı kullanmaya başladı. Biri Türkçe, diğeri ise Yunanca yayın yapıyordu. Her iki frekanstan yapılan yayında da İngilizce programlar da yer alıyordu. Böylece İngilizler kamusal alanı resmen bölüyordu.

O günlerde CBS'in haftalık dergisi "Radyoprogram"ın 19 Haziran 1955 tarihli 27. sayısında şöyle yazıyordu: "19 Haziran'dan itibaren aynı anda iki farklı frekanstan yayın yapmaya başlayacağız: Mevcut 692 kilocycle 434 metre frekansımızdan Blue Channel (Mavi Kanal) yayın yapacak ve programları ağırlıklı olarak Yunanca olacak. 606 kilocycle 495 metre üzerinden ise Red Channel (Kırmızı Kanal) yayın yapacak ve programları ağırlıklı olarak Türkçe olacak." İngilizler, iki farklı frekansa yönelmelerini bir yandan program saatlerinin artırılması öte yandan ise radyo programlarının Türkçe ve Yunanca olarak iki ayrı dille zenginleştirilmesi çabası olarak gerekçelendirdiler.

Yeni programla birlikte toplam yayın saatleri haftada 46'dan 84'e yükseltilmiş, İngilizce yayınlar 12 saatten 14 saate, Yunanca yayınlar 21 saatten 37 saate, Türkçe yayınlar ise 13 saatten 19 saate çıkarılmıştı. İngilizler bu uygulamayla özünde ikinci Radyo Kanalının temellerini atmış oldu. İkinci radyo kanalı planlanırken İngilizce ve Türkçe program ve haber bültenlerinin yanı sıra başlangıçta ayda bir kez olmak üzere Ermenice yayınları da içeriyordu.

İngiliz Yönetimi PIK aracılığı ile adada televizyon yayınına ise, 1957 yılında başlatmıştır.

1963'te patlak veren toplumlar arası çatışmalar, ülkenin kamusal alanındaki bölünmeyi pekiştirdi. Kaçınılmaz olarak, Kıbrıs medyasının kamusal alanı da tamamen ikiye bölündü. Böylelikle Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerin ayrı radyo frekansları, ayrı televizyon kanalları oluştu. Bu durum, PIK'in Kıbrıslı Türk çalışanlarının kurumdan ayrılmasıyla daha da perçinlendi. 1963 sonrası adanın kamusal alanının tamamen bölünmesine PIK ve Bayrak Radyosu da katkı sağlıyordu.

YALAN HABERLER VE KIBRIS GERÇEĞİ

Günümüzde internette yer alan bilgilerin büyük bir kısmının “fake news” (yalan haber) özelliklerini taşıdığı bir gerçek. Bunların oranının tam olarak belirlenmesi zor olsa da, bu rakamın oldukça yüksek olduğu düşünülüyor. Bununla birlikte yalan haberlere antik dönemlerden günümüze kadar, her çağda, rastlandığı da bir gerçektir. Burada yalan haberden söz etmemizin nedeni, öncelikle günümüz dijital çağ gazetecisinin ve medya gruplarının mesleğe ciddi darbe vuran yalan haberleri tespit etme ve uzak tutma mekanizmaları yaratma görevinin olmasıdır. İkincisi, yalan haber geçmişte uluslararası veya yerel çatışmalar ve sınır gerginliklerinin kaynağı olmuş olması. Bu gibi olaylara çağdaş Kıbrıs tarihinde de rastlıyoruz.

Yalan haber, kendine özgü ve gözle görülür bir özelliğe sahip olan “aldatmaca” denen gazetecilik hilesinin özel bir kategorisidir. Propaganda veya reklam aracılığıyla belli siyasi veya ticari hedeflere ulaşmayı amaçlar. Bu nedenle, haber hilesi dediğimiz şey gerçek gibi sunulan sahte/düzmece bilgiler içerir. Örneğin ABD’nin Irak’a müdahalesi düzmece haberlere dayandırılmıştı. Saddam Hüseyin rejiminin “World Trade Center” binasına düzenlenen saldırıdan sorumlu teröristlere para yardımı ve eğitim sağladığı konusundaki haberleri hatırlayın. Saddam’ın gerek ABD gerekse de insanlık için tehdit oluşturan kimyasal silahlar bulundurduğu şeklindeki yalan haberler, Irak’ın işgali için zemin yaratmıştı.

Yalan haberler nedeniyle itibar kaybeden yayın organlarına en iyi örneklerden biri Der Spiegel dergisidir. Almanya’nın saygın yayın organlarından biri olan Der Spiegel’in güvenilirliği Claas Relotius olayından dolayı ciddi bir darbe aldı. Relotius son yıllarda yayınlanmış makalelerinin çoğunun kısmen veya tamamen sahte bilgilerden oluştuğunu kabul etmişti. Dergi Klaas’ın görevinden alınmasının yanısıra, baş editörü Ullrich Fichtner’in ve direktörlerinden Matthias Geyer’in de görevden alındığını bildirdi. Bu büyük skandal, 19 Aralık 2018’de derginin kendisi tarafından açıklandı. Kıbrıs gerçeğine geri dönecek olursak; aynı şekilde, 15 Temmuz 1974’teki Başpiskopos Makarios’un ölüm haberi yalandı. Günümüzde yalan haber fenomeninin yeni medyanın güvenilirliğini ciddi biçimde tehdit ettiğini söylemek gerek.

Reuters Gazetecilik Araştırmaları Enstitüsü Başkanı Nick Newman şöyle

yazıyor: “İnsanlar geleneksel medyaya her ne kadar güvenmese de gerçeği yalandan ayırt etmek konusunda ona sosyal medyadan iki katı daha fazla güveniyorlar. Ama yalan haber uzun zamandır gazetecilikte meydana gelen en iyi gelişme olabilir. Bu geleneksel medya için yitirdiği değeri yeniden kazanması ve gerçeğe odaklanması için bir fırsattır”

Kıbrıs'ta da toplumlararası ilişkilere zarar veren propaganda ve yalan haber olaylarıyla yüzleşmek gazetecilerin görevidir.

GÜNÜMÜZDE GAZETECİLİK VE GAZETECİLER

‘Gazeteciliğin meslekten ziyade bir misyon olduğu günümüz toplumunun bugün nasıl gazetecilere ihtiyacı var?’ sorusuna cevap verebilmek için ilk olarak şu iki soruyu yanıtlamalıyız: “Dün nasıl bir gazeteciliğe sahiptik ve gazetecilerimiz kimlerdi?” ve “o dönem gazetecileri hangi bilgilere, hangi yeteneklere ve görevlerini yerine getirmek için hangi araçlara sahipti?” Bu sorular, ifade özgürlüğü, çok seslilik, çeşitlilik ve kitleleri manipüle etmek için kullanılan propaganda ile doğrudan ilişkili olduğu için, yasalara saygılı her devletin demokratik temellerini etkiliyor.

Gazetecilik için en uygun tanım: “Haber ve bilgi toplamak ve medya aracılığıyla vatandaşları, mümkün olduğunca doğru bir şekilde bilgilendirmek” şeklinde yapılabilir. Tabii ki gazetecilik, gazetecinin subjektif görüşünü, belli bilgileri nasıl şekillendirip sunduğunu ve yorumlarını da içeriyor. Nihayetinde gazeteci kendi eğitimine, kişisel düşüncelerine ve deneyimlerine sahip olan bir insandır. Gazeteci bu çerçevede otonom bir aktör olarak olayı haberin nihai alıcısına ürün olarak sunuyor.

KIBRIS RUM BASINININ ÖNCÜ İSİMLERİ

Kıbrıs Rum basınının erkek ve kadın öncül mensuplarına baktığımızda doğuştan gelen bir nezakete ve ayırt edici bir maneviyata sahip olduklarını görüyoruz. Bu insanların yüksek derecedeki profesyonellikleri, Yunan dilini mükemmel bir şekilde kullandıkları ve görevi özel bir gayretle yenilikçi bir şekilde yerine getirdikleri göze çarpıyor. Ayrıca önemli toplumsal konularda aktif olduklarını da fark etmemek mümkün değil. Profesyonel gazetecilerin yanı sıra herhangi bir maddi kazanç beklemeden, tam tersine zaman zaman masraflarını kendileri üstlenerek çalışan tutkulu ve yetenekli gönüllü gazete-

ciler olduğunu da görüyoruz. Seçkin gazeteciler Lukis Akritas, Adonis Kiru, Nikolas K. Lanitis, Emilios Hurmusios, Teodulos Konstantinidis, Teofanis Teodotu, G. Stavridis, Nikolaos Katalanos, Kiros ve Dimostenis Stavriniadis, Vasilis Mihailidis, Menelaos Frangudis, Nikos Hr. Pattihis, Vias Markidis, Sapfo Leondias, Persefoni Papadopulu, Marula Vyolari İakovidu ve daha pek çok gazeteci Kıbrıs Rum gazeteciliğinin simgesel isimlerinden birkaçıdır.

KIBRIS RUM BASININDA FOTO MUHABİRLİĞİ

Yukarıda basının dönemlerini belirleyen teknolojik boyutunu ele alırken fotoğrafın basındaki rolünden söz etmiştik. Günümüzde gazetecilik ürününü “görüntüleme” ya da söylemi çerçeveleme ihtiyacının duyulduğu gibi, geçmişte de gazetecilik ve yayıncılık ürününü geliştirmek için aynı ihtiyaç duyuluyordu. Bu nedenle yayıncılar ve gazeteciler yayınlarını fotoğraflarla zenginleştirmek istemiştir. Fotoğraf ile metin birlikte kullanıldığında, bu iki öğe birbirini tamamlıyor ve günlük basına daha çekici bir estetik boyut katıyor. Geçmişte, bu, eski teknikler izin verdiğince mümkün oluyordu. Feliks Yaksis haklı olarak Kıbrıs Rum foto muhabirliğinin babası olarak kabul ediliyor. Yaksis Kıbrıs’ı ziyaret eden bir İngiliz bakanın Kıbrıs Valisiyle görüşmesini kamerasıyla görüntüledi. Bu çektiği ilk fotoğrafını Crown Colonist dergisine sattı. Kıbrıs’taki ilk işi 1944 Mayıs’ında Elefteria gazetesiyle oldu. Başlangıçta gazetenin müdürü, fotoğrafların maliyetini yüksek bulduğundan dolayı bu iş birliğine iyi gözle bakmadı. İş birliği bir aylık bir denemeye başladı ve bir ayın sonunda Yaksis’in teklifinin gazetenin yararına olduğu kanıtlandı. Böylece Kıbrıs Rum basınında foto muhabirliğinin tarihi başlamış oldu. Daha sonra Yaksis, 1960’ta, Kongo’nun ilk Başbakanı Patris Lumumba’nın, General Mombutu Sese Seko’nun darbeci güçleri tarafından tutuklanmasının, işkence görmesinin ve sonunda idam edilmesinin fotoğraflarını çekti. Bu çektiği fotoğraflarla uluslararası üne kavuştu.

Dünya ölçeğinde ise bir gazetede ilk yayınlanan fotoğraf Stefan Horgan tarafından 1880 yılının Mart ayında çekildi. Bu fotoğraf Shanty Town kentinin güzel manzarasını yansıtıyordu. Söz konusu fotoğraf Amerikan gazetesi The New York Daily’de Frederik İvs’in reformist yöntemiyle basılmıştı. Kıbrıs’a dönecek olursak, Feliks Yaksis, Fanis Parperis (Foto Smart), George Der Parthogh, Babis Avdelopulos, Nikos Samson (hepsi, kariyerlerine Phileleftheros gazetesinde foto muhabiri olarak başlamıştı), Yorgos Vatiliotis,

Aleks Eftivulu, Dimitrakis Kuruşaklis ve Panayotis Pashalis adanın ilk Kıbrıslı Rum foto muhabirlerini oluşturuyor.

Times Publication Ltd tarafından yayınlanan Times of Cyprus dergisinin kurucusu Charlie Folley, 1950'lerin ortalarında Kıbrıslı okuyucuların yaşamına yeni bir yayıncılık yaklaşımı, sunum ve kalite estetiği soktu. Times of Cyprus dergisinin ana özellikleri; renkli kapak, içteki foto röportaj, Atina, Selanik, Londra gibi şehirlerdeki muhabirler ağı ve Yorgos Lanitis gibi sanatsal fotoğrafçılara ev sahipliği yapmaktı.

İlk Kıbrıslı Rum kadın gazeteci Marula Vyolari İakovidu'ya göre “haberlere ve röportajlara yeni bir yaklaşım derginin karakteristik özelliği idi”. Dergi olayları yerinde izliyor, konularına röportajlar ve zengin fotoğraf materyal eşliğinde yer veriyordu. Bu o dönemin gazeteleri için olağanüstü bir şeydi. Daha sonra ise Times of Cyprus dergisinin bu özelliklerinden bazılarını tüm gazeteler benimsedi. Kıpros Hrisantis bu konuda şöyle yazıyor: “The Times of Cyprus dergisi tam zamanında gelmiş, yaşamın gerçek ihtiyaçlarından doğmuştu. Yeni olanakların bir şekilde değerlendirilmesi gerekiyordu. Yunan basınının yasaklanması ve Helen kitap ve dergilerine uygulanan sansür, o dönem yayınların değerlendirilmesini ve kurtarılmasını engelliyordu. Bu materyali geniş kamuoyunda heyecan yaratmak ve gelecek nesillere miras olarak bırakmak için toplayacak, tasnif edecek cesur bir çaba gerekiyordu. Foto muhabirliğinin öncülerinden söz etmeden geçmek mümkün değil, zira foto muhabirleri kameralarıyla ülkemizin günlük hayatına odaklandılar. Geçmişin görüntülerini içeren çalışmaları günümüze kadar ulaştı. Film biçimindeki fotoğraf arşivlerinin çoğu değerlendirilemedi. Zamanın etkilerine dayanarak günümüze kadar ulaşmayı başaran bu materyalleri en kısa sürede restore etmek ve dijitalleştirmek bizim için bir yükümlülüktür. Dün de bugün de ama gelecekte de ulusal bir zenginlik teşkil eden yerli tarihimizin bu parçasını korumakta devletin de payına düşen görevi yerine getirmesi gerekir ve getirecektir.”

PIK (KRYK) arşivinde haber bültenlerinde yer almış olan 60 bin film ve 100 bin basılı fotoğraf bulunuyor. PIK arşivinin yanı sıra Rum Milli Muhafız Ordusu'nun, Kıbrıs Cumhuriyeti Polisi'nin, siyasi partilerin ve Enformasyon Dairesi'nin de fotoğraf arşivleri var. Bunların hepsi tarihi öneme sahip arşiv-

lerdir. Özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti Enformasyon Dairesi'nin görevlilerine eski zamanların fotoğraflarının restore edilmesi ve dijital hale getirilmesi bağlamında önemli görevler düşmektedir.

KIBRIS RUM BASININDA MİZAH VE KARİKATÜR

Gerek Kıbrıs'tan gerekse de uluslararası alandan haberler ve yaşananlar günlük ve periyodik basında karikatür sütunlarının konuları arasında da yer almıştır. Kıbrıs basınının en önemli yayınlarından Yorgos Mavroyenis'in çıkardığı Satiriki Epitheorisi dergisinin ilk sayısı Ağustos 1964'te yayınlandı. Dönem dönem kesintilerle yayınlanmaya devam eden dergi 1985 yılında tamamen kapandı. Kıbrıs Teknik Üniversitesi (TEPAK) Kütüphanesi ülkemizin kültürel mirasını yaşatmak amacıyla 1964-1985 yılları arasında yayınlanan derginin 618 sayısını dijitalleştirme inisiyatifi üstlendi. Günümüzde bu geleneği yaşatanların Petros Papapetru (PİN) ve Yorgos Mitidis olduğunu söyleyebiliriz. Yeni nesil karikatürcülerin bu iki öncü temsilcisinin çalışmaları eski kuşakların çalışmaları kadar değerlidir. Son olarak, Kıbrıs'ın ilk hiciv gazetesine "Horiatis"e (1984) değinmemek olmaz. Gazetenin yayıncısı Kıbrıs yayıncılık hayatının bir diğer öncüsü olan Spiliotis A. Grispis, editörü ise Hristodulos Kuppas'tı.

BASIN VE DEMOKRASİ

Basının kaderi demokrasi ile iç içedir. Yüksek demokratik düzey gazeteciliğin de düzeyini belirler ve gerçeği bulma arayışının sürekliliğini garanti altına alır. Yeni medya çağında talep edilen yazım kalitesi, ciddiyet, doğru bilgilendirme ve vatandaşlara saygıdır. Kaldı ki doğru bilgiye erişim günümüz yaşamında belirleyici rol oynuyor. Toplumların demokratiklik göstergesi, vatandaşlarının doğru bilgiye erişiminin derecesi ile her zaman paraleldir. Fakat bunun önkoşulu vatandaşın gerçeği tanıyabilme ve yalandan ayırt edebilme yeteneğinin olmasıdır. Vatandaşın olayları anlama yeteneğinin yüksek olması ve bir "homo scepticus" olarak davranması gerekir. Profesör Hristos Yannaras bunu "kişi başına düşen kültür düzeyi" olarak nitelendiriyor. Her devletin eğitim ve öğretim yoluyla hedeflemesi gereken bu olmalıdır. Ancak kamuoyunu biçimlendiren gazetecilerin omuzlarına da düşen sorumluluklar vardır. Gazetecilik sadece olayları yansıtmayı hedeflememelidir. Gazeteci vatandaşların çevremizde neler olup bittiğini eleştirel bir yaklaşımla

anlamalarına ve analiz etmelerine katkıda bulunmalı. Ama bunun mümkün olabilmesi için medya insanların güvenini yeniden kazanmaya çalışmalıdır. Tıpkı siyasi alanda yapılması gerektiği gibi.

GÜNÜMÜZDE BASILI VE ELEKTRONİK BASIN GERÇEĞİ

Kıbrıs Rum toplumunda geleneksel basın ve özellikle gazeteler ve dergilerden oluşan yazılı basın tehlikeli bir ölçüde daraldı, artık sadece dört günlük gazete çıkıyor. Phileleftheros, Politis, Alithia ve Haravgi. Kathimerini ve Simerini gazeteleri ise haftalık olarak yayınlanıyor. Bu durum ekonomik krizin ve medyanın güvenilirliğinin sorgulanmasının yanı sıra vatandaşların büyük bir kısmının sosyal medyadan ve internetten bilgileneceği tercih etmesinden dolayı toplumun bilgi alma alışkanlıklarının değişmesinin de bir sonucudur. Kıbrıs Rum toplumunda TV yayıncılığına yakından baktığımızda ise farklı bir tablo ile karşılaşılıyor. Büyük bir oranda izleyici, kablolu TV veya eğlence ve bilgi için yeni araçlara başvurmasına rağmen, reklam piyasasındaki pasta payı düştükçe, TV kanallarının sayısı artıyor. Bugün çok sayıda özel kanal (Sigma, Alpha, ANT1, Plus, Extra, Capital TV, Omega, Smile TV ve Rus Kanalı TNT Cyprus) yayın yapıyor. Bunların yanı sıra yayın yapan TV kanallarının arasında kamu televizyonu olan ERT (Yunanistan) ve PIK (PIK1, PIK2 ve PIKSAT) ile Euronews da yer alıyor. Aboneli TV platformlarını ve istasyonlarını da ekleyecek olursak, TV kanallarının sayısı Kıbrıs Rum toplumunun nüfusuna göre çok yüksek. Özel kanallar içeriklerini zenginleştirmek için yayınlarının %80'ini Yunan kanallarından aldıkları programlarla dolduruyorlar. Bu sayede toplam maliyetlerini de düşürmüş oluyorlar.

Gazete, TV ve radyo kanallarının yönetimleri, medya kurumlarının yeni çağda gelececeklerini belirleyecek olan şeyin internet ve yeni teknolojilere yönelim olacağını anladıklarından internet haber sayfaları kurdu ve yayınlarını online platformları üzerinden de sürdürüyor. Bu nedenle, Avrupa ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, Kıbrıs Rum toplumunda da artık münferit medyadan ziyade medya gruplarından söz etmemiz lazım. Bu çerçevede Partners Y&S tarafından yapılan «The Media Junkies: How consumers consume media» araştırmasının bulguları önemlidir. Bu araştırma çoklu araçların bir mecburiyet olduğunu ama bununla birlikte televizyon, radyo ve yazılı basının Kıbrıs Rum toplumunun kültüründe derin kökler saldırdığını ve günümüzde de en güvenilir iletişim araçlarını oluşturduklarını gösterdi. Araştırma

kapsamına alınan tüm sosyal katman ve yaş gruplarındaki insanların %71'i günde ortalama 2.5 saat Kıbrıs Rum TV kanallarını izliyor, radyo ise insanların "hareket halindeyken" en sevdiği medya aracını oluşturuyor.

GELENEKSEL MEDYANIN ŞÜPHEYLE KARŞILANMASI

Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü'nün son raporuna göre insanların çoğunluğu geleneksel medyaya güvenmiyor. Bununla birlikte halk internete geleneksel medyadan daha az güveniyor. Zira internet başta insan haklarının savunulması olmak üzere daha fazla alternatif haber içermesine rağmen aynı zamanda yoğun dedikoduların da dolaştığı bir alandır. Kıbrıs Rum toplumunda yaklaşık 270,000 izleyici kanalların ana haber bültenlerini izliyor. Kanalların öğlen ve sabah haber programlarını da eklersek bu rakam daha da artıyor.

Google aracılığıyla haber internet sayfalarında kısa bir tur atmak, Kıbrıs Rum web sayfalarının ürünlerinin büyük çoğunluğunun Kıbrıs Haber Ajansı (CNA) dahil başka yerel veya Yunan sitelerinden kopyalandığını anlamak için yeterli olur. Başka sitelerden «copy paste» olan bu yayınlar çoğu zaman kopyalanan haberin bir an önce yayınlanması kaygısıyla kötü ve kabataslak yazılmıştır. Bu nedenle çok izlenen siteler artık sadece ve sadece başka sitelerden haber çalmak için parça başına ödenen deneyimsiz kişiler yerine işe gazeteci almayı tercih ediyor. Ayrıca, bu siteler gazetecilik görevlerini yerine getirme ve ziyaretçilerin sayısını artırma çabasıyla birincil haber kaynaklarına erişim sağlamaya çalışıyorlar.

AVRUPA'DA SON TRENDLER

Avrupa Birliği tarafından Şubat 2018'de yayınlanan «Market insights. Trust in Media 2018» başlıklı anketin sonuçlarına göre Avrupalılar en çok radyo ve televizyona güveniyorlar. 33 ülkede yapılan anket araştırmasına göre 24 ülkenin vatandaşları radyoya, 6'sının vatandaşları ise televizyona daha fazla güveniyor. Medyaya duyulan güvenin ise radyoya veya televizyona duyulan güvenle doğrudan ilişkisi var. Araştırmaya göre geleneksel medyanın (televizyon, radyo ve yazılı basın) 2016 yılında yapılan bir önceki araştırmaya kıyasla güvenilirliği artmıştır. Geleneksel medyaya güven ile yeni medyaya güven arasındaki makas açığı büyümeye devam ediyor. Avrupa'da yeni medyaya (sosyal medya) duyulan güven oranı diğer dünya ülkelerinkine kıyasla

büyük farkla daha düşüktür. Ankete katılan ve çoğunluğunu Batı Avrupa ülkelerinin oluşturduğu 33 ülkenin 28'inin vatandaşları medya araçları arasında en az yeni medyaya güveniyor.

Yenilenme çabaları devam eden radyo ve televizyonun da kendi devrimlerini yaptıklarını vurgulamakta fayda var. Teknofobik davranışlardan uzak duran insanların televizyonu sevdiğini görüyoruz. Ve bu kesinlikle değişmeyecektir. BBC, Netflix, Amazon ve HBO'ya duyulan ilgi TV'nin aynı derecede talepkar ve 'internet uyumlu' cihazlara aşına olan genç nesilleri de kazandığını gösteriyor. Kaliteli içeriğe, canlı programlara ve daha fazla 'stream/canlı yayınlara' yatırım yapmakla birlikte yeni teknolojik yenilikleri absorbe etme kabiliyeti televizyonun başarı reçetesini oluşturur. Kaldı ki geleneksel TV'lerin kendi fanatik izleyici kitlesi var. Ancak televizyon kanalları bu seyirci grubunun 'on demand' taleplerini tatmin etmek zorundadırlar.

Günümüz gazetecisi artık birkaç yıl önce sahip olmadığı araçlara sahiptir. Gelecekte kesinlikle daha görsel olacak olan gazetecilik video, fotoğraf, infografi, sanal gerçeklik, ses, podcasting gibi bileşenlerden oluşacaktır. Microsoft daha şimdiden, "holografik bilgi işlem" yoluyla bilgisayarın sanal dünyasını kullanıcının gerçek alanına endeksleyen bir kask-ekran oluşturdu. Ancak bütün bunlar elbette ki gazetecilerin ciddi, güvenilir, etik ve profesyonel davranmasını geri planda bırakmamalı. Talep her zaman araştırmacı gazetecilik olacaktır. Her türlü muhafazakârlığı, statükoyu ve entrikayı her zaman rahatsız eden araştırmacı gazeteciliktir. Yurdumuzun ve her çağdaş Avrupa toplumunun gerçekten ihtiyacı olan gazetecilik budur.

Kıbrıs'ın gerek Yunanca gerek Türkçe gerekse de İngilizce basının ilk yüz yıllık tarihini inceleyecek olursak, adadaki gazeteciliğin militan duruşları olduğu ve ana vatanlarının etkileri altında kaldıkları sonucuna kolayca varabiliriz. Basının amacı kendi "ulusal" hedeflerinin ve vizyonların gerçekleştirilmesiydi. Bu kasten ya da istemeden kamusal alanın bölünmesine katkıda bulunan bir olay oldu.

Καυνακça

- Σοφοκλέους, Α. Συμβολή στην Ιστορία του Κυπριακού Τύπου, Τόμος Α' 1878-1890.
- Kıbrıs Basının Tarihine Katkı, A. Sofokleous, Cilt A' 1878-1890,
- Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, (2018). Έκδοση: «60 Χρόνια Κυπριακής Τηλεόρασης».
- Kıbrıs Radyo Yayın Kurumu “Kıbrıs Televizyonununun 60 Yıllık tarihi”, (2018)
- Χριστοφίδης Α, (1966). Εισαγωγή στην Προπαγάνδα, από την εκπομπή Ραδιοφωνικό Πανεπιστήμιο.
- A. Hristofidis, Propagandaya Giriş, (Radyo Üniversitesi adlı radyo programından alıntı)
- Παπαδημήτρης Π, (2017). Δια χειρός δημοσιογράφων. Η Ιστορία της Δημοσιογραφίας.
- P. Papadimitris Gazetecilerin eliyle Gazeteciliğin Tarihi (2017)
- Partners Y&R, (2018) Έρευνα: “The Media junkies:.
- Araştırma: “The Media junkies: How consumers consume media” Partners Y&R, (2018)
- Έκθεση της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης, «Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα» (2017).
- Sivil Toplum Kuruluşu “Sınır Tanımayan Gazeteciler”in 2017 Raporu
- Έκθεση της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης, «Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα» (2018).
- Sivil Toplum Kuruluşu “Sınır Tanımayan Gazeteciler”in 2018 Raporu
- Κυριάκου Γ, (2018). Οι τεχνολογικές εξελίξεις στην Κυπριακή Τηλεόραση. Από το ασπρόμαυρο στο ψηφιακό. Έκδοση ΡΙΚ, «60 Χρόνια Κυπριακής Τηλεόρασης».

Κίβρις Τηλεβίζιονδα τεκνολογικ γελίσμειερ. “Σίβαχ βεαζ’δαν διγιταλ εκрана Κίβρις Τηλεβίζιονunun 60 Υίλλικ τარიή”, Υ. Κιριακου, Κίβρις Ραδυο Υαγιν Κιριμυ (2018)

Thomson Reuters Foundation για τη Μελέτη της Δημοσιογραφίας 2018.

Thomson Reuters Foundation, Gazetecilik Çalışmaları,

2018 Παυλίδης, Α. Ιστορία της Κύπρου. Κίβρις Ταριή, Α. Παυλίδης

Γενάρης, Κ. «Εξ’ Ανατολών». Εκδόσεις Καστανιώτη – Πολιτική 2000.

“Doğu’dan”, Κ. Υεναρις. Kastaniotis Yayınları-Siyaset 2000

Μαρούλλα Βιολάρη Ιακωβίδου, (2018) Συνέντευξη.

Marulla Vioları Iakovidu ile röportaj (2018)

Μανώλη Ανδρέας, φωτορεπόρτερ, (2018) Συνέντευξη.

Andreas Manoli (haber fotoğrafçısı) ile röportaj (2018)

Nilcen, Εταιρεία δημοσκοπήσεων, «Daily 50 programmes», 12 – 18 March 2018.

“Daily 50 programmes” 12-18 Mart 2018, Nilsen Anket Şirketi

Τσιφτιζιογλου, Β. «History of Cyprus Press», Chapter 4. Σελ. 88 – 90 υπό έκδοση.

“Kıbrıs Basınının Tarihi” V. Çiftçioğlu. Sayfa 88-90

EBU, “Market Insights. Trust in Media 2018”. Media Intelligence Service, Feb. 2018.

Λυμπουρίδη, Α. Μελέτη για την Αγγλοκρατία στην Κύπρο.

Α. Limpuridis, Kıbrıs’ta İngiliz Dönemi Üzerine Bir Araştırma.

Αριστειδη Α. Κουδουνάρη, Βιογραφικών Λεξικών Κυπρίων 1800-1920.

Aristidis L. Kudunaris, Kıbrıslıların Biyografi Sözlüğü 1800-1920.

Εφημερίδα «Ελευθερία», Πρώτη έκδοση , Σελ.1 14/27 Μαρτίου 1906.

Elefteria Gazetesi, İlk sayısı, 1. Sayfa (14.27 Mart 1906)

Μάρκ Τόμσον, Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος των New York Times, Συνέντευξη στο Περιοδικό MAN, T151, Σελ.68

New York Times Başkan ve Genel Müdürü Mark Tomson'la röportaj, MAN Dergisi, 151. Sayı, sayfa 68

Τσώκος Θ. (2008), «Με Κριτικό Βλέμμα. Αρθρογραφία 1993-2008», «TMT ο μυστικός Πόλεμος», σελ. 325 και «Πολεμώντας την TMT», σελ. 408.

Περιοδικό «Times of Cyprus», 15 Οκτωβρίου 1958, Τόμος Γ' Αρ.33, Άρθρο με τίτλο: «Οι Κυπριακές Εφημερίδες διαφεύδουν τους «ΤΑΙΜΣ».

Times of Cyprus, 15 Ekim 1958, “Kıbrıs Gazeteleri Times’i yalanlıyor” başlıklı makale. 3. Cilt, Sayı 33

Περιοδικό «Εγερτήριο Σάλπισμα», έκδοση ΕΟΚΑ. Επανέκδοση, Σύνδεσμοι Αγωνιστών ΕΟΚΑ.

“Eyertirio Salpisma (Kalk Borusu)” dergisi, ΕΟΚΑ Yayın Organı.

Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, «Σκαπανείς της Κυπριακής Φωτοδημοσιογραφίας», Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Πολιτιστικές Υπηρεσίες. Οκτώβριος 1999.

“Kıbrıs Foto röportajının Öncüleri”, Andreas Sofokleus, Eğitim ve Kültür Bakanlığı Kültür Dairesi, Ekim 1999

Παρτασιδης, Ν. (2011, Αύγουστος 31). Προσέγγιση στη Γλώσσα. Ο Φιλελεύθερος, σ. 8.

Dile bir yaklaşım, N. Partasidis, Fileleftheros, 30 Ağustos 2011, sayfa 8

«Η Ιστορία του Τουρκοκυπριακού Τύπου» Έκδοση Ένωσης Τουρκοκυπρίων Δημοσιογράφων (2012).

“Kıbrıs Türk Basını Tarihi”, Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği, (2012).